

З ІСТОРІЇ АРХЕОЛОГІЇ

СЕРЕДНЬОВІЧНІ ХРИСТИЯНСЬКІ ПОХОВАЛЬНІ ПАМ'ЯТКИ НА ТЕРИТОРІЇ ГАЛИЦЬКО-ВОЛИНСЬКИХ ЗЕМЕЛЬ: АРХЕОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ДО 1939 РОКУ

Ірина ЛУЦИК

Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України,
вул. Винниченка, 24, 79008, м. Львів, Україна,
e-mail: irynalutsyk00@gmail.com

Зазначено, що регіони, які у княжу добу становили основу адміністративно-територіальних меж Волинської та Галицької земель, а з 1199 р. Галицько-Волинської держави, й де виявлено християнські поховальні пам'ятки, охоплюють сучасні терени України (Волині, Прикарпаття, Поділля та Буковини), а також історичні землі вздовж українсько-польського прикордонного пасма. Починаючи з XIV ст. ці землі неодноразово потрапляли під владу інших держав, у складі яких у наступні століття зароджувався інтерес до культурної спадщини, а згодом становлювалася та розвивалася і наука, зокрема й археологічна. Визначено, що завдання, які ставили перед дослідниками, підходи, а також інтерес до вивчення поховальних пам'яток, попри подібні тенденції, однаковими не були.

Опрацювання широкого комплексу джерел і літератури з досліджуваної теми дало змогу виокремити низку поховальних пам'яток, представлених різними типами поховань, відкритих упродовж середини XIX ст. – 1939 р. Здійснено верифікацію джерельної бази, при цьому акцентовано лише на маловідомих фактах археологічних досліджень. У результаті студій виокремлено два періоди археологічних досліджень: перша половина/середина XIX ст. – 1918 р. – у складі Російської та Австрійської імперій (згодом Австро-Угорської) та 1918–1939 рр. – у складі Польщі.

Дослідження, які були проведені у складі Російської імперії схарактеризовано як архітектурно-археологічні і зазначено, що пов'язані вони головно з пошуком та вивченням середньовічних православних храмів, а відтак і князівських поховань на Волині. З'ясовано, що основні дослідження здійснювали в межах стольних літописних міст та їхніх околиць, що пов'язано з державною окупаційною політикою Російської імперії, яка передбачала наукове обґрунтування приєднання цих земель до останньої, яке серед усього іншого ґрунтувалося на спільній православній традиції. Зазначено, що результати цих студій, особливо їхня археологічна складова, опубліковані фрагментарно.

Студії у складі Австрійської імперії вирізняються інституціоналізацією науки, формуванням принципів і підходів до археологічних розкопок. Результати досліджень більшою чи меншою мірою, але регулярно, публіковано у фахових виданнях. Відзначено високу інтенсивність проведення археологічних пошуків – особливо активними вони були на Поділлі. Відтак виявлено велику кількість поховальних пам'яток, серед яких значний відсоток становлять підплатові захоронення, які легко виявляли на поверхні землі, завдяки чому, крім випадкових знахідок поховань, були проведені повномасштабні фахові розкопки, зокрема із залученням антропологів.

Констатовано, що другий період (польський) – коротший і не вирізнявся суттєвими якісними методичними змінами, як і рівнем публікацій результатів досліджень. Простежено, що останній навіть за умови тривалих стаціонарних розкопок, був украй тезовим чи узагальненим. Закцентовано, що тим не менш, цей період пов'язаний із більш активними дослідженнями поховальних пам'яток саме українських науковців.

Ключові слова: історія досліджень, археологія, поховання, християнство, середньовіччя, Русь.

Унаслідок суспільно-політичного розвитку впродовж XIV–XVII ст. Галицько-Волинські землі входили до складу різних держав: Польського королівства, Великого князівства Литовського, Першої Речі Посполитої. Особливо визначальними в контексті розглядуваних проблем були політичні трансформації кінця XVIII – першої половини XIX ст. Зокрема, в результаті поділів Речі Посполитої терени Галичини, Буковини й частково Поділля (до р. Збруч) опинилися у складі Австро-Угорської імперії, Волинь й решта Поділля – Російської. З першої половини XIX ст. у цих країнах, як і в усій Європі, розпочалися перші кроки наукового вивчення культурної спадщини. Як наслідок цих просвітницьких процесів з останньої чверті того ж століття відбувається інституціоналізація науки – формується низка професійних співтовариств та установ, які активно займалися археологічними дослідженнями. Унаслідок розкопок, теренових обстежень і збору підйомного матеріалу поступово й невпинно накопичувалася джерельна база.

Цей незворотний процес тривав і надалі, щоправда в інших політичних обставинах. Після Першої світової війни Західна Волинь і Галичина (до р. Збруч) увійшли до складу Польщі (Другої Речі Посполитої), Східне Поділля продовжувала контролювати Росія, Буковина відійшла до Румунії.

Нестабільні політичні обставини та підпорядкування цих земель різним державам, а відтак і різним установам, обумовлювали неоднакові інтенсивність та підходи до вивчення культурної спадщини, як і завдання, що стояли та ставилися перед ученими. Беручи до уваги ці обставини, історію виявлення і дослідження поховальних пам'яток на зазначеній території у межах теми публікації можна виділити два періоди археологічних студій: перша половина/середина XIX ст. – 1918 р. – у складі Російської та Австрійської імперій (згодом Австро-Угорської) та 1918–1939 рр. – у складі Польщі.

Період перший. Перша половина XIX ст. – 1918 р. – у складі Російської імперії. Унаслідок поділів Речі Посполитої 1793 р. і 1795 р. територія Волині й частина Поділля увійшли до складу Російської імперії. Державна окупаційна політика останньої передбачала, зокрема, наукове обґрунтування приєднання цих земель до імперії. Якнайкраще це ілюструє вступне слово до праці «Волинь. Историческія судьбы Юго-Западного края» за редакцією Помпея Батюшкова: *«Въ настоящее время къ числу важнѣйшихъ задачъ русскаго государства и общества въ отношеніи къ Волини относится и та, чтобы представить въ ясномъ свѣтѣ коренныя начала русской народности и православія, развивавшіеся на Волини въ первый періодъ ея исторіи, обозначить сторонніе и наружныя наслоенія на коренной пластъ мѣстнаго русскаго населенія, наложенные на него литовскимъ и особенно польскимъ владычествомъ, и ослабить ихъ дѣйствіе, и, наконецъ, провести въ сознаніе различныхъ слоевъ мѣстнаго населенія мысль о необходимости и неизбѣжности полнѣйшаго объединенія этой окраины Россіи съ другими коренными ея частями»* [Батюшков, 1888, с. 3–4].

Історико-краєзнавча та пам'яткоохоронна діяльність, зокрема й опіка археологічними старожитностями (полягала у фіксації та обліку відкритих пам'яток) на Волині, були покладені на створений 1836 р. Волинський губернський статистичний комітет, який очолював особисто губернатор. А перші фахові археологічні дослідження, серед них і поховальних пам'яток княжої доби, пов'язані з діяльністю науковців київського Університету св. Володимира (ств. 1834 р.), Київської археографічної комісії (ств. 1843 р.).

У зазначений період основна увага науковців була зосереджена на дослідженні давніх храмів – взірцях візантійської православної сакральної архітектури, що мало слугувати яскравим маркером російської православної культури, єдиної на теренах імперії. На поховання переважно натрапляли випадково й не приділяли їм достатньої уваги. Початком цих досліджень, згідно з повідомленням секретаря Археографічної комісії Ореста Левицького, вважають 1852 р. і пов'язують із випадковим відкриттям гробниці при церкві Івана Богослова (XII ст.) на території Верхнього замку в Луцьку. На думку дослідника, захоронення належало єпископу Кирилові Терлецькому [Левицькій, 1903, с. 83; Терський, 2006, с. 11; Баяк, 2010, с. 123;

2015, с. 75]¹. До такого висновку О. Левицький дійшов на основі очевидно почутої від когось із колег інформації, що ґрунтувалася на опублікованій у вказаному році статті в газеті «Dziennik Warszawski» (№ 337), однак її, як він сам зазначає, «не удалось отыскать въ Кіевѣ» [Левицький, 1903, с. 83]. Як з'ясувалось, у цьому номері й справді йшлося про виявлення намогильної плити на місці поховання Кирила Терлецького, однак не у Луцьку, а на полі в ур. Монастирська смуга поблизу с. Куп'ятичі (Купяцічы) Пінського р-ну Брестської обл. [Małyszewicz, 1852, s. 4]².

З огляду на це можна ствердити, що перші дослідження церкви Івана Богослова відбулися не 1852, а 1854 р., коли на пам'ятці працював київський археолог Потапов³, який намагався віднайти могилу Любарта Гедиміновича. За інформацією депутата Волинського губернського статистичного комітету Володимира Рогге, яку він записав зі свідчень місцевих мешканців, археологові це вдалося, однак детальні дані про ці розкопки відсутні [Рогге, 1879, с. 162].

Продовжила дослідження, з метою відкриття «великокняжескихъ погребеній», 1855 р. експедиція під керівництвом Миколи Іванишева, профінансована Київською археографічною комісією. Підставою для подібних пошуків був невідомий документ XVI ст., який до фундаторів відносив князя Любарта (Дмитра) Гедиміновича, «который туу церковь соборную фундовалъ, гдежъ и гроб его, в той церкви, и теперь есть», а також «тѣла змерлыхъ господарей христіанских, великихъ князей Рускихъ и гробы ихъ» [цит. за: Маслов, 1939, с. 15, 17]. У результаті цих розкопок вдалося виявити склеп із поховальними нішами у східній частині церкви [Левицький, 1903, с. 84]. У 1856 р. ці розкопки закінчував завідувач київського Музею старожитностей Університету св. Володимира Яків Волошинський. Дослідник виявив значну кількість кісток, що залягали не в анатомічному порядку, та залишки домовин, «относящихся большею частью къ позднѣйшему времени, ... не открылъ въ нихъ слѣдовъ древняго погребенія». У центральній частині храму розкопав цегляну гробницю, яку перекривала кам'яна плита. Збережений в анатомічному порядку скелет виявлено без супровідного інвентарю, за винятком дрібних шматочків дерева, які дослідник інтерпретував як рештки дерев'яного хрестика, що перебували в руках покійного. Обидва вчених припускали, що виявлене поховання належало князеві Любарту. Однак уже згодом М. Іванишев зазначав, що «ничего замѣчательнаго не отыскано». За відсутності достатнього фінансування й часу ці дослідження припинили [Левицький, 1903, с. 84–87].

За 3 роки (у жовтні 1859 р.) там же на території луцького замку, який перебував у підпорядкуванні військового відомства, солдати, копаючи яму, за східною стіною храму натрапили на цегляну гробницю, а під її стінкою знайшли золотий церковний ковчег («полуковчежець»), що складався із кількох фрагментів, та золоту «дощечку» із зображенням на них хрестів⁴ [Левицький, 1903, с. 88–90].

Згідно з повідомленнями Луки Орди, 11 травня 1892 р., у день святкування 900-річчя від створення Волинської православної кафедри, було встановлено хрест із табличкою на місці

¹ За усіма трьома відомими заповідями єпископа Терлецького місцем поховання повинен був стати храм Івана Богослова у Луцьку [Тимошенко, 2008].

² Підтверджує цю інформацію й опубліковане в 1864 р. повідомлення у виданні «Историко-статистическое описание Минской епархіи». На виявленому там надгробному камені було викарбовано: «... преставися рабъ Божій Кирилль Семеновичъ Терлецкій...епископъ Пинскій и Туровскій, а положень бысть здѣ лѣта Божья 15... мѣсяца мая» [Архимандрит Николай, 1864, с. 54]. Показово, що ця надгробна плита не єдина. Ще одна перебувала у Свято-Успенській церкві в Перковичах (Пярковічы), куди, за припущеннями, перевезли тіло єпископа [Єпископ Іосиф, 1899, с. 180–181; Тимошенко, 2008, с. 476].

³ Ім'я дослідника невідоме.

⁴ За висновками представника імператорської Археологічної комісії Сергія Строганова, знахідку інтерпретовано як церковний оклад і датовано XI–XII ст. Однак ані Ермітаж, ані Музей старожитностей Університету св. Володимира не вважали за необхідне поповнити свої колекції цією знахідкою, а тому її на зберігання, до рішення судових розпоряджень, передали волинському губернатору М. Друцькому-Соколинському. Їхня подальша доля невідома [Левицький, 1903, с. 88–90].

церкви Івана Богослова. На ній писано: «Мѣсто храма Св. Іоана Богослова и тутъ погребены: Любарть Гедеминовичъ 1324–1386 г. сын Любарта Дмитрій Любартовичъ 1383 г. и Свидригайло Ольгердовичъ 1452 г.» [цит. за: Котис, 2015]. Імовірно, згодом цей хрест замінено, оскільки Леонід Маслов у 1939 р. зазначав, що символічний хрест на місці поховання князя Любарта встановила польська влада. Напис ж на ньому був виконаний польською: «... як каже легенда, тут спочиває князь Любарт, основник цього замку 1324–1386» [Маслов, 1939, с. 17]. Простояв хрест там до Другої світової війни [цит. за: Баюк, 2015, с. 75].

Окрім Луцька, у 1856 р. експедиція під керівництвом Я. Волошинського проводила розкопки в Пересопниці, де вперше зафіксувала поховання у могильних ямах, перекритих кам'яними плитами (підплитові поховання). Надалі значну кількість таких тут віднаходив Володимир Антонович [Stecki, 1888, s. 182–183; Антонович, 1900, с. 41].

Узагальнення результатів досліджень 1855–1856 рр. опублікував О. Левицький [Левицький, 1903]. Він же зазначив, що звіт про проведені розкопки М. Іванишева були висвітлені в «Краткомъ Отчетъ Импер. Ун-та св. Владимира» за 1857 годъ, стр. 14–17». Мої спроби віднайти цей документ успіху не мали. У Державному архіві м. Києва у фонді № 16 – «Київський університет Св. Володимира» справа з такою назвою відсутня. Також потрібної інформації немає у справах № 115 (на зазначених сторінках) – «Отчет университета за 1857 г.» та № 116 – «Приложение к отчету университета за 1857 г.»⁵.

Наймасштабнішими на території Волині наприкінці ХІХ ст. стали розпочаті 1886 р. кількарічні археологічні й архітектурні дослідження з відновлення Володимирського катедрального собору Успіння Пресвятої Богородиці (ХІІ ст.). Із метою вивчення та реставрації святині було створено спеціальну комісію, до складу якої увійшли: Адріан Прахов, професор Петербурзького та Київського університету св. Володимира, Володимир Антонович й Орест Левицький, професори Київського університету св. Володимира, за підтримки архимандрита Володимирського монастиря о. Олександра, священника Василівської церкви Даниїла Левицького, міського голови мирових суддів Омеляна Дверницького, голови повітового дворянства Г. Боровикова⁶ та ін. Ці студії активізували пам'яткоохоронну діяльність на Волині й стали рушійною силою для створення православного Братства святого Володимира (1887), а при ньому Давньосховища – праобразу Володимир-Волинського історичного музею [Василевська, 2012; Казмірчук, 2013]. Результати археологічних досліджень викликали неабияку увагу науковців та громадськості загалом й широко висвітлювалися на сторінках тогочасних часописів [Археологическія разысканія, 1886; Д[верницький], 1886; Лобода, 1886; Дверницький, 1887; Объ изслѣдованіи..., 1890; Лекція..., 1890; Мстиславовъ храм, 1900; Левицький, 1892; [Соколов], 1896; Уварова, 1898; 1901]. А також перебували під контролем генерал-губернатора Південно-Західного краю Олександра Дрентельна, Волинського губернатора Віктора фон Валя та архієпископа Волинського і Житомирського Паладія, про що свідчить їхнє активне листування щодо цього [НА ІА НАНУ. Ф. 65. Оп. 6, 8, 31, 32, 34, 51, 53, 64, 66, 70, 77, 104, 178].

Унаслідок вивчень Успенського собору відкрили шість аркосоліїв княжої доби: у південній (А, Д), північній (Б, В, Г) та західній (ліворуч від входу) стінах. Більшість із них були розграбовані чи поруйновані пізнішими перебудовами й використовувалися для поховання представників місцевої знаті у пізньосередньовічний та ранньомодерний час. Так в аркосолії «Г» після зняття верхніх шарів цегли, над похованням Анни Сангушко-Коширської (друга половина ХVІ ст.), виявили приміщення розміром 1,1×0,45 м (т. зв. осуарій). У ньому перебували тлінки п'ятьох (чотирьох дорослих та підлітка) чи чотирьох (два чоловіки, жінка та

⁵ З відповіді на запит І. Луцик у Державний архів м. Києва – № запиту 068-068/Л-1062-1760.

⁶ Ім'я невідоме.

дитина) осіб⁷ [Левицький, 1892, с. 114; Дверницький, 1887, с. 43; Мстиславов храм, 1900, с. 12]. Їхнє антропологічне вивчення здійснив професор Київського університету св. Володимира Григорій Мінх. Його висновки дали підстави вважати, що один зі скелетів належав волинському князеві Володимиру Васильковичу. На думку дослідника, він хворів на рак нижньої щелепи, симптоми чого добре описані в літописі. Потрібно зазначити, що результати антропологічного аналізу лише в тезах опублікував О. Левицький [Левицький, 1892, с. 115; ПСРЛ, 1908, стб. 914, 916–917]. Останнім часом серед науковців з'являються припущення, що причиною смерті князя був не рак, а лепра (проказа) чи одонтогенний остеомієліт [Андрощук, Чельстрем, 2007; Василик, 2015].

Якийсь час після опрацювання антрополога черепи Володимира Васильковича та, як припускали дослідники, Василька Романовича зберігались у приватній колекції А. Прахова, а згодом О. Дверницький перевіз до Володимира-Волинського, де разом зі знайденими при них кістками їх поклали в дерев'яний ящик і замурували у стіну, яка служила основою аркосолії, біля якої їх виявлено. Після цього останки ще двічі відкривали. Під час останнього огляду уточнено, що один із черепів пошкоджено, а поруч із князівськими останками лежали кістки невідомого походження. Череп Володимира Васильковича залишився неушкодженим та разом із вмістом ящика знову був замурований у стіну [НА ІА НАНУ Ф. 65. Оп. 99; 101; Уварова, 1898, с. 292–293]. Показово, що згодом графиня Прасковія Уварова, вказуючи на проблеми збереження старожитностей, зазначила: *«Представится возможность, вскрывая древныя могилы храмосоздателей, не разорять ихъ, не перемѣшивать и не выносить костей, не грабить ихъ безвозвратно, какъ то сдѣлано въ Мстиславовомъ храмѣ при вскрытии могилъ князей»* [Уварова 1901, с. 63]. Чи означає це, що останки ще раз виймали зі стіни храму і чи справді вони були втрачені – достеменно невідомо⁸.

Окрім названих, А. Прахов здійснив розкопки на легендарному місці поховання князя Войшелка в ур. Михайлівщина, де відкрив цегляну гробницю з останками, що лежали не в анатомічному порядку, а череп покійного був пробитий великим цвяхом [Археологическія 1886, с. 1009–1010]. Зауважмо, що подібні поховання науковець розкопав у цегляних гробницях, що розміщувалися під підлогою притвору нововідкритого шестистовпового триапсидного храму XII ст. – «Старої катедри» на околиці Володимира-Волинського в с. Федорівка. Там виявили шість ніш аркосоліїв, які на момент відкриття були вже пустими. Черепи, пробиті цвяхами, згідно з повідомленнями дослідників, знаходили і в інших місцевостях на Волині: у різних частинах Володимира, Зимному, Устилузі, Дубниках, Микуличі, Вуйковичах, Біличі, Житані, Любомилі. Донедавна вважали, що один із таких зберігається у фондах Львівського історичного музею. Однак виявлений у земляному заповненні решток черепа цвях і результати антропологічної експертизи спростували наявність такої травми в покійного [Археологическія, 1886, с. 1008; Дверницький, 1887, с. 44–49; Раппопорт, 1976, с. 384–385; 1977; Луцик, 2017].

Намагався віднайти поховання літописного дружинника Данила Романовича Кліма Христинича професор Петербурзького університету Ілля Шляпкін, місцем останнього спочинку якого вважав Зимне під Володимиром [Шляпкин 1906, с. 55–56; Луцик 2018, с. 402–405]. Наприкінці XIX – на початку XX ст. випадкові знахідки середньовічних інгумацій, зокрема поховання у саркофазі, відкрили в ур. Лозівщина на вул. Островецькій, що у Володимирі-

⁷ Як відомо з літописних повідомлень, у катедральному соборі Володимира поховано щонайменше п'ять представників князівської родини: Мстислава Ізяславовича, Всеволода Мстиславовича, Василька Романовича, його дружину Олену, а також Володимира Васильковича [ПСРЛ, 1908, стб. 559, 682–683, 869, 863, 918, 927].

⁸ У 2017 р. у межах медійного проєкту «Україна. Повернення своєї історії – 2» науковці, намагаючись віднайти поховання князівської родини, провели сканування північно-західної та північної стін храму георадаром й обстеження інспекційною камерою вентиляційної шахти. Незважаючи на наявність незначних відбитків на георадарі над одним з аркосоліїв, Ю. Лукомський припускає, що поховання все ж було перенесено в інше місце [Україна..., 2017; Луцик, 2018, с. 259].

Волинському, а також у Цегові [Свято-Владимырское..., 1893, с. 229; Цинкаловський, 1937, с. 204, 206].

Помітними стали знахідки і в іншій частині Російської імперії – на Поділлі, а саме відкриття Бакотського печерного комплексу. З 70-х років XIX ст. місцеві мешканці неодноразово обстежували Дністерські печери неподалік Бакоти й проводили самовільні розкопки, прагнучи відшукати скарби, які, на їхню думку, перебували в засипаних галереях. У 1883 р. згідно з дорученням Розпорядного комітету VI Археологічного з'їзду обстеження лівобережжя Середнього Придністер'я провели Володимир Антонович і Катерина Мельник. Тоді ж вперше науково обстежено печеру на вершині г. Білої у Бакоті, а також акцентовано увагу на мегалітах, розташованих, як з'ясується невдовзі, нижче основного комплексу монастиря. Дві печерні галереї, поховальні ніші, у Бакоті 1889 р. відкрили місцеві мешканці. Згідно з розпорядження Імператорської археологічної комісії будь-які аматорські розкопки були заборонені до приїзду фахівців. Після цього в 1891–1892 рр. пам'ятку дослідив В. Антонович за участі священника й історика Юхима Сіцінського. Відтак на площі трьох відкритих галерей, прикрашених фресковим розписом та графіті, виявили 17 видовбаних у стінах поховальних ніш і 19 прямокутних могильних ям у підлозі [Антонович, 1891, с. 108–116; 1886, с. 101–102; Сьцинській, 1891; Винокур, Горішній, 1994, 198–201; Маярчак, 2009, с. 263–264].

Підсумовуючи, схарактеризований період досліджень можна означити як архітектурно-археологічний. Пріоритетним завданням вказаних студій були пошуки сакральної архітектури та князівських поховань, що зумовлено політичними мотивами. Винятком не стали й дослідження Петра Покришкіна і Федора Коралова впродовж 1910–1912 рр. на Високій Горі у Холмі, де розташовувалася резиденція Данила Романовича. Саме там дослідники розкопали кілька споруд, одну із яких інтерпретували як церкву Святого Йоана Злотоустого [Dąbrowski, 2019, s. 41–53].

Відтак географія пунктів, де виявлено середньовічні християнські поховання, за винятком поодиноких випадків, обмежилася стольними містами: Володимиром, Луцьком, Пересопницею. Варто відзначити, що результати цих студій були більш ніж успішними. Науковцям вдалося локалізувати й дослідити кілька середньовічних храмів, відкрити низку елітних поховань, зокрема атрибутувати один зі скелетів, вказуючи на його належність волинському князю Володимирові Васильовичу. Не менш вагомим стало відкриття Бакотського печерного комплексу на Дністрі. Однак, попри вагомість здійснених відкриттів та інтерес до них тогочасної преси, їхні результати були опубліковані лише частково й почасти не самими авторами досліджень. Натомість верифікацію здобутих досягнень ускладнює майже повна відсутність ілюстративного матеріалу. Водночас прикра і втрата остеологічних матеріалів із досліджених святинь, що унеможливило їхнє антропологічне дослідження у майбутньому.

Середина XIX ст. – 1918 р. – у складі Австрійської імперії. Перші заходи щодо охорони пам'яток археології в Австрійській імперії були здійснені ще в першій половині XIX ст. і головню спрямовані на заборону вивозу предметів культурної спадщини за кордон. Натомість перший консерваторський орган, діяльність якого поширювалася на територію усієї Галичини й який мав на меті дослідження та збереження старожитностей, виник у 1853 р. Радикальна його реорганізація відбулася 1873 р., тоді ж створено Центральну комісію з дослідження і консервації пам'яток історії та мистецтва. А затверджена постанова комісії стала основним документом, на який опиралася діяльність консерваторів і кореспондентів в усіх округах імперії [Булик, 2006, с. 60; 2014, с. 142].

Активну наукову діяльність проводило Крайове археологічне товариство у Львові (ств. 1875 р.), чиєю метою було виявлення, зберігання, вивчення та популяризація одержаних результатів дослідження. Його головним друкованим органом став часопис «Przegląd archeologiczny» [Булик, 2014, с. 124–141]. Паралельно з діяльністю товариства археологічні розкопки організовував Ставропігійський інститут під керівництвом проф. Ісидора

Шараневича [Булик, 2014, с. 96–124]. А 1888 р. створено два Грона консерваторів Східної (у Львові) та Західної (у Кракові) Галичини, які підпорядковувалися Центральній комісії з дослідження та консервації пам'яток історії і мистецтва. У 1897 р. І. Шараневич став першим українцем на посаді консерватора Східної Галичини [Булик, 2014, с. 148–156].

Зазначений період вважається позитивістським із погляду розвитку науки загалом, оскільки виникають професійні товариства та установи, зокрема й археологічні. А вони тісно співпрацювали в питаннях охорони, вивчення та збереження пам'яток культурної спадщини з Львівським університетом, Народним домом, Музеями Дідушицьких і Любомирських [Булик, 2006; 2009; 2014, с. 74–179; 2016; 2020, с. 539–542, 544–548].

Упродовж 1877–1878 рр. та 1881–1883 рр. активні дослідження проводилися на теренах Поділля, де Адам Кіркор відкрив і обстежив низку поховальних пам'яток княжої доби: Лука, Підлипці, Борщів, Верхняківці, Вовківці, Дзвенигород, Лосяч, Монастирок, Городок, Грицівці, Старий Збараж і Великий Глибочок [Kirkor, 1882, s. 21; 1878, s. 4, 10–11; 1877, s. 356; 1879, s. 15–20; 1879, s. 21; 1883, s. 62; 1884, s. 54–55; Janusz, 1918, s. 229]. Продовжили дослідження на Поділлі його колеги Готфрид Осовський у 1889–1890 рр. (Більче-Золоте (разом із М. Кенплічем), Увисла, Городок [Ossowski, 1891, s. 94–96; 39–43; 1890, s. 48–49], Кароль Гадачек у 1897, 1908, 1912 р. (Михалків, Печорна, Палашівка) [Hadaczek, 1903, s. 33–34, Tabl. VII. 2; Sekcyя I..., 1909, s. 3; Janusz, 1918, s. 100–101], Йозеф Шомбаті, Володимир Деметрикевич у 1899 р. (Бедриківці) [Janusz, 1918, s. 256; Srawozdania z posiedzeń Komisji..., 1900, s. 10], Владислав Пшибиславський та Ізидор Коперницький у 1877, 1880 й 1882 р. здійснили масштабні розкопки в Жежаві (тепер – Зелений Гай) [Kopernicki, 1878, s. 63–67; 1884, s. 24–27]. Вони ж провадили розкопки на Покутті – в Городниці у 1877 р., разом з Адамом Кіркором 1878 р. та Зигмунтом Глогером 1879 р. Показово, що обидва досліджених підплитових могильника вирізнялися знахідками поховального інвентарю, зокрема золототканим текстилем, й розташовувалися на різних берегах Дністра один навпроти одного [Kopernicki, 1878, s. 5, 59–61; 1879, s. 70–73; 1884, s. 20–24; Glogier, 1899, s. 67–69]. Наприкінці XIX – на початку XX ст. унаслідок розмивання лівого берега р. Серет у с. Зеленче виявили ґрунтовий могильник XI–XIII ст. Поховальний ж інвентар увійшов до приватної колекції колишнього австрійського старости Бродів і Теребовлі А. Крушинського, а згодом за сприяння Ігоря Сवेशнікова був переданий до Львівського історичного музею [Сवेशніков, 1959, с. 12; Власова, 1962, с. 246–259; Терський, 2011, с. 70; Юхимчук, 2015, с. 207]. Випадково під час копання траншей у Першу світову війну відкрили вісім ґрунтових поховань із багатим поховальним інвентарем у Торському [Antoniewicz, 1921, s. 91–98].

У різний час були виявлені поховання в Іванкові [Przybysławski, 1906, s. 13], Турильче [Janusz, 1918, s. 74], Колодзівці [Janusz, 1918, s. 264], Хотимирі [Janusz, 1918, s. 162], Джуркові [Sulimirski, 1936, s. 79–81], Августівці [Sekcyя I..., 1910, s. 11], Блещанці [Przybysławski, 1900, s. 62; Janusz, 1918, s. 258], Дзвинячі [Przybysławski, 1900, s. 61–62], Ременові та Запитові [Janusz, 1913, s. 62, 58, 60–61]. Інформація про них переважно епізодична.

Загалом більшість із досліджених поховань підплитові, були помітні на поверхні землі чи виявлені під час господарських робіт, унаслідок усування берега ріки, чим і зумовлене таке їхнє активне вивчення у цей період. Потрібно відзначити досить високий, як на той час, рівень фіксації й опису захоронень у дослідженнях В. Пшибиславського й І. Коперницького, зокрема останній здійснив антропологічний аналіз. Однак відсутність у публікаціях ілюстративного матеріалу ускладнює його опрацювання, головню це стосується виявленого поховального інвентарю, який увійшов до фондів колекцій Природознавчого музею у Відні та Краківського археологічного музею.

Окрема віха досліджень пов'язана з діяльністю І. Шараневича у Галичині. Ще в середині XIX ст. науковець проводив дослідження у Звенигороді, де виявив кам'яний саркофаг, який разом із низкою інших артефактів передав президентові Центральної комісії з досліджень та консервації пам'яток архітектури Йосифові Александру фон Гелфферту у Відень [Ваврик, 1929,

с. 90–91; Гупало, 2014, с. 36, 41]. Однак ані в Федеральному бюро пам'яток Австрії (Bundesdenkmalamt (BDA) – сучасний орган, створений на основі Центральної комісії...), ані у Природознавчому музеї у Відні (Naturhistorisches Museum Wien), де зберігається велика частка виявлених на території України пам'яток) інформації на мій запит про цей саркофаг не знайдено. У 1885 р. дослідник розкопав у Звенигороді кілька підплитових поховань [І. І., 1885, с. 2; Гупало, 2014, с. 39], а ґрунтове у Звенигороді – Володимир Гребеняк 1913 р. [Гребеняк, 1915, с. 26, табл. IV. 4–6].

Як і на Волині, актуальними були студії сакральної архітектурної спадщини. Наймасштабнішими вони стали в Галичі та околицях. Ці дослідження Ісидор Шараневич здійснював разом із Левом Лаврецьким (священником, археологом-аматором) і Юліаном Захарієвичем (професором кафедри архітектури Львівської політехніки) в 1882, 1884–1885 рр. Як наслідок досліджено й кілька синхронних із будівлями ґрунтових і підплитових поховань, а також у кам'яних саркофагах у Шевченковому, Крилосі, Залукві та Вікторіві [Zacharijewicz, 1882 (№ 9), s. 139–141; 1882 (№ 10), s. 152–154, tabl. IX; Szaraniewicz, 1883, s. 162–163; 1888, s. 4–6, 7–10, 68–71, 73–76; Шараневичъ, 1886, с. 3–4, табл. III/3; Пастернак, 1998, с. 47–49, 104–106, 182); Полянський, 1889, с. 242–243]. Увесь період цих досліджень тривав конфлікт між Ісидором Шараневичем та головним консерватором пам'яток Войцехом Дідушицьким. Останній перешкоджав їх проведенню. Заборони були бюрократичні, зокрема зупинено фінансування. Відтак спонсором майбутніх досліджень став Владислав Федорович [Булик, 2016, с. 18–19]. У 1884 р. І. Шараневич та Л. Лаврецький виявили ротонду в ур. Воскресенське у Крилосі. Наступного року В. Дідушицький вимагав залучити до цих досліджень краківських археологів, на що у відповідь Ставропігійський інститут запросив В. Антоновича [І. І., 1885, с. 1; Шараневич, 1886, с. 4].

Кілька ґрунтових поховань на Залукві дослідив і Йосип Пеленський 1909 р. [Peleński, 1914, s. 88]. Попри неабияке значення цих відкриттів, їхні результати були опубліковані вкрай фрагментарно, ілюстративний матеріал практично відсутній, а виявлені саркофаги – втрачені.

На Буковині дослідженнями старожитностей займався професор Чернівецького університету Раймунд Кайндль, який відкрив рештки дерев'яної церкви, двох саркофагів і ґрунтовий могильник в ур. Хом у Василеві в 1899 р. [Kaindl, 1901, с. 47]. Провів обстеження науковець і в розташованому неподалік ур. Мури (також відоме як Глинище), де зафіксував наявність середньовічних кам'яних саркофагів. Попри перспективність подальшого пошуку, дослідник не наважився організувати тут розкопки без попереднього одержання спеціального дозволу від влади [Ільків, 2016, с. 147–148]. Кілька ґрунтових поховань випадково виявили 1889 р. у Кіцмані [Тимошук, 1969, с. 160; Пивоваров, 2006, с. 222–223].

Схарактеризований етап археологічних досліджень загалом вирізняється інституціоналізацією науки, формуванням принципів і підходів до археологічних розкопок, результати яких більшою чи меншою мірою, але регулярно публікували у фахових виданнях («Zbiór Wiadomości do Antropologii Krajowej», «Materiały Antropologiczno-Archeologiczne i Etnograficzne», «Przegląd archeologiczny», «Sprawozdania Główna konserwatorów Galicyi Wschodniej»), виявлені ж під час розкопок артефакти передавали в зазначені фондосховища профільних установ.

Водночас, підсумовуючи, неможливо не згадати, що змінюється й підхід до вивчення поховальних пам'яток, зокрема вже в останній чверті XIX ст. Антоні Шнайдер зазначив, що «антропология йде в парі з археологією і без неї немислимим є дослідження поховальних пам'яток» [цит. за: Булик, 2020, с. 542]. Якнайкраще цю позитивну тенденцію відображають антропологічні студії І. Коперницького. На вирішальному значенні археологічних артефактів при вирішенні історичних проблем, пов'язаних із княжою добою, наголошував Михайло Грушевський, вважаючи, що «історичні відомості ... аж при фактах археологічних набирають безперечної сили до переконання» [Грушевський, 1899, с. 1].

Період другий. 1918–1939 рр. – ускладні Польщі. Після Першої світової війни Волинь і Галичина ввійшли до складу Польщі. Організація охорони пам'яток була покладена на створене Державне об'єднання Консерваторів доісторичних пам'яток (PGKZP). Усю територію Польщі поділили на вісім консерваторських округів, остаточні кордони яких визначено мирними угодами 1922 р. Волинське воєводство підпорядковувалося VI – люблінсько-волинському. Натомість V – львівський – об'єднував території усієї Східної Галичини. У 1928 р. відповідні обов'язки виконував Державний археологічний музей у Варшаві (ДАМ) [Піотровська, 2006].

Цей період у контексті виявлення та дослідження християнських поховальних пам'яток на Волині відзначається винятковою епізодичністю й пов'язаний із діяльністю місцевих археологів, за сумісництвом делегатів ДАМ Олександра Цинкаловського, Якуба Гоффмана та Михайла Островського. Йдеться про випадкові знахідки ґрунтових поховань чи скупчень значної кількості людських скелетів у Володимирі й на околицях, розвідкові обстеження підплитових у Пересопниці й Тараканові [Цинкаловський, 1937; 1986, с. 225; Rauhut, 1960, s. 249–250]. Ґрунтові ж захоронення у Коршеві та Луцьку відкрив перший завідувач відділу археології Волинського музею Зигмунд Леський [Моця, 1990, с. 132; Инвентарная..., № 244, 234, 401]. Ґрунтове поховання розкопали у Студяні [Cynkałowski, 1961, s. 161].

У цей час на Галичині археологічні дослідження здійснювали головно вчені Наукового товариства ім. Шевченка й Львівського університету. Більшість із відкритих кладовищ виявив Ярослав Пастернак: на Тернопільщині – Лисівці в 1928 р. [Пастернак, 1929, с. 241], у 1930-х роках Іванне Золоте [Пастернак, 1937, с. 263], Новосілка-Костюкова (тепер – Новосілка) [Пастернак, 1933, с. 129], у 1920-х роках підплитове поховання там відкрив і Юрій Полянський [Полянський, 1926, с. 1–4], та Рожиськ [Пастернак, 1936, с. 265; Ратич, 1957, 69]; на Львівщині – Городище [Пастернак, 1937, с. 262], Осталовичі в 1933 р. [Sulimirski, 1935, s. 25; Пастернак, 1933, с. 164], Белз упродовж 1937–1938 рр. [Пастернак, 1961a, с. 649–650; 1986, с. 160–162; Петегірич, 2001, с. 201–202; Петегірич, 2020, с. 290–292]; Івано-Франківщині – Лапшин [Пастернак, 1933, с. 129]. Ці пам'ятки не досліджували великими площами, а тому вони представлені поодинокими похованнями, інформація про які вкрай стисла. Дещо детальніші розкопки підплитових археолог провів разом із Тадеушем Сулімірським 1932 р. у Делеві [Nowe wykopaliska..., 1932, s. 49; Sulimirski, 1935, s. 25; Пастернак, 1936, с. 165–166].

Без перебільшення, найвагоміші відкриття Я. Пастернак здійснив у 1936–1937 рр., коли виявив фундаменти Успенського собору другої половини XII ст. у Крилосі та кам'яний саркофаг у його притворі з останками чоловіка, які ототожнив із князем Ярославом Володимировичем (Осмомислом), а також розташоване поряд – молодої жінки із золототканним чільцем [Пастернак, 1998, с. 174–184].

Результати цих відкриттів широко висвітлювала тогочасна преса. Тарас Романюк, який детально опрацював тогочасну періодику, зазначає, що новини з Крилоса були найактуальнішими впродовж 1936–1938 рр. і висвітлені в понад 80 повідомленнях таких часописів, як «Діло», «Новий час», «Мета», «Нова зоря», «Батьківщина», «Назустріч», «Нива», «Наш прапор», «Напередодні», «Голос», «Авангард», «Хліборобський шлях», «Вісти з Лугу», «Наша Батьківщина» [Романюк, 2018, с. 270]. А сама пам'ятка перетворилася на об'єкт паломництва – щодня її відвідувало близько 400–500 осіб, а за повідомленням «Діла» 15 серпня 1937 р. ця кількість перевищувала 5 000. Попри обмеження, які створювала польська влада в доступі до святині, мандрівки до Крилоса продовжували організовувати й українські товариства, як-от «Сокіл», «Луг», «Просвіта», «Сільський господар» та Союз українців [Романюк, 2018, с. 267–268].

Одночасно в наукових колах і пресі висловлювали сумніви щодо належності виявлених у саркофазі останків названому князеві. Зокрема, Кирило Студинський у листі до Ярослава Гординського від 18 серпня 1937 р. писав: «В справі Крилоса є багато перебільшення. Фундаменти церкви Пастернак відкрив, але Чоловський і Січинський із Праги рішучо протестують, щоб саркофаг скривав коли небудь в собі мощі князя Осмомисла». Критичні

зауваження з цього питання Володимир Січинський висловлював так: «Само собою, дуже “спокусливий” здогад, що найдений гробовець належить кн. Ярославу Осмомислові, а найдений кістяк із витканим (!) чільцем... належить “княжні”. Все це треба щойно довести!» [цит. за: Романюк, 2018, с. 268–270].

Скептичні висловлювання колег не переконали Я. Пастернака у зворотному й аж ніяк не применшили значення його відкриттів. Науковець продовжував вивчати загадки Успенського собору, висловлював думки про необхідність провести реконструкцію обличчя князя [Романюк, 2018, с. 275]. Перервали майбутні дослідження Друга світова війна та подальша еміграція вченого. Відкритті ж останки надовго вважалися втраченими.

Активно продовжувались археологічні дослідження у цей період на Поділлі. Достатньо нетипове підплитове поховання під насипом і кам'яним поясом довкола обстежив Ян Брик 1929 р. в Остап'є [Bryk, 1936, s. 129–131, 139–140, 143]. У першій чверті XX ст. археолог відкрив кілька ґрунтових захоронень у Кудринці [Smentarzynski..., 1931, s. 87; Ратич, 1957, с. 66].

Кілька кладовищ розкопав Т. Сулімирський. Зокрема, у Грицівцях 1931 р. верифікував хронологію підплитового могильника, який раніше досліджував А. Кіркор. Археолог слушно відзначив досить пізнє його датування – XVI–XVII ст. [Sulimirski, 1936, s. 86–88]. Ґрунтові й підплитові поховання науковець виявив у Добрівлянах в 1930–1931 pp. [Sulimirski, 1936, s. 71–78], а підплитові під невеликим насипом у Великій Плавучі в 1937 р. [Sulimirski, 1937, s. 226]. Несподіваним виявилось відкриття 14 поховань у печері Вітрова, неподалік входу в печеру Оптимістичну. Ці обстеження дослідник здійснив разом із Тадеушем Рейманом та п. Седлачек-Коморовським 1934 р. [Sulimirski, 1935, s. 25; Odkrycie groty..., 1935, s. 32; Рідуш, 2000, с. 188].

У 1925 р. підплитові захоронення відкрив у Скоморохах Кароль Стояновський, а в Косові – Юзеф Костжевський [Jaznusz, 1929, s. 267]. Рятівними були обстеження підплитових поховань в Урмані та Пліхові, які здійснив Казімеж Журовський 1939 р. [Булик, 2019, с. 371]. Окремі відкрив Віктор Бер 1935 р. у Кутах на Івано-Франківщині [Ber, 1936, s. 100; Ратич, 1957, с. 56], випадковою була знахідка підплитового поховання у Почапинцях [Janusz, 1929, s. 257]. Ґрунтові в 1932 р. відкрили також у Ладичині [Smiszko, 1933, s. 24; Ратич, 1957, с. 66].

У 1935 р. чотири ґрунтові поховання відкрила Софія Подковінська у Стрижеві Люблінського воєводства, яка здійснювала розкопки від кафедри доісторичної археології Варшавського університету [Zoll-Adamikowa, 1966, s. 116]. Масштабними виявилися дослідження Я. Пастернака у Валяві, неподалік Перемишля, в 1937 р. та 1939 р. У результаті цих досліджень розкопали 88 ґрунтових поховань із багатим інвентарем. Частина знахідок через воєнні та повоєнні перипетії була втрачена, решта колекції зберігається у фондах Львівського історичного музею. Показово, що результати автор лише тезово опублікував у контексті історії Перемишльської землі [Пастернак, 1961b, с. 6–18] і лише наприкінці 1990-х їх опрацювали Володимир Петегірич та Святослав Терський [Petehyrych, Tersky'j, 1997; Петегірич, 1998].

Виявлення й дослідження поховальних пам'яток княжої доби в зазначений період не вирізнялися суттєвими якісними змінами, а радше продовжували попередню традицію, рівень ж висвітлення результатів, навіть за умови тривалих стаціонарних розкопок, – у край тезовий чи узагальнений.

Підсумовуючи, потрібно зауважити, що вивчення християнських поховальних пам'яток на території колишніх Галицької й Волинської земель відповідало історичним процесам розвитку археологічної науки загалом та безпосередньо залежало від політичних обставин на кожному з етапів. Поза тим, попри якісні зміни в археологічних дослідженнях, поховальним пам'яткам, які переважно відкривали випадково, приділяли недостатньо уваги під час фіксації й опису. Останнє неабияк ускладнює їхнє опрацювання та датування, особливо враховуючи той факт, що матеріали часто публікували тезово чи не публікували взагалі.

Подяки. Авторка висловлює вдячність магістрові Крістофу Блеселу з кафедри археології Федерального бюро пам'яток Австрії за допомогу в пошуку інформації про саркофаг зі Звенигорода у фондових колекціях наукових установ Відня.

ЛІТЕРАТУРА

- Андрошук Ф., Чельстрем А. (2007). «Се же бысть вторы Иевъ»: болезнь князя Владимира Васильковича и ее библейские параллели. *Ruthenica*, 6, 243–258.
- Антонович В. Б. (1891). Бакотский скальный монастырь (Объяснение къ рисункамъ). *Кіевская старина*, 35, 108–116.
- Антонович В. Б. (1886). О скальных пещерахъ на берегу Днѣстра въ Подольской губернии. *Труды VI Археологическаго съѣзда въ Одессѣ (1884 г.)*, 1, 86–102.
- Антонович В. Б. (1900). Археологическая карта Волынской губернии. Москва.
- Археологическія разысканія проф. Прахова во Владимирѣ-Волынскомъ и его окрестностях. (1886). *Волынскія епархіальныя вѣдомости*, 31(Часть неоф.), 1006–1012.
- Архимандрит Николай. (1864). *Историко-статистическое описаніе Минской епархіи*. Санктпетербургъ.
- Батюшков П. Н. (ред.). (1888). *Волынь. Историческія судьбы Юго-Западного края*. С-Петербургъ: Типографія Товарищества «Общественная Польза».
- Баюк В. (2010). Археологічні дослідження Луцька (історія та сьогодення). *Краєзнавство*, 1–2, 123–129.
- Баюк В. (2015). Луцький замок у світлі археології. В. С. Травінський (відп. ред.). «Археологія & Фортифікація України». Збірник матеріалів V Всеукраїнської науково-практичної конференції. Кам'янець-Подільський: ТОВ «Друкарня Рута», 74–78.
- Булик Н. (2009). Формування української археології в Галичині у ХІХ столітті: Ісидор Шараневич (1829–1901). *Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині*, 13, 307–321.
- Булик Н. (2006). Охорона археологічних пам'яток у Східній Галичині у ХІХ ст. *Археологічні дослідження Львівського університету*, 9, 58–66.
- Булик Н. (2014). *Львівська археологія ХІХ – початку ХХ століття: дослідники, наукові установи, музеї*. Львів.
- Булик Н. М. (2016). Сакральні пам'ятки Галича та його околиць до Першої світової війни. *Badania archeologiczne zespołów sakralnych w Karpatach*. Krosno, 11–35.
- Булик Н. (2019). Університетська археологія міжвоєнного Львова через призму пам'яткоохоронного законодавства 1928 року. *Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині*, 23, 362–378.
- Булик Н. (2020). Поховальні пам'ятки Заходу України в дослідженнях археологів (ХІХ – перша третина ХХ століття). Н. Булик (ред.), О. Томенюк (упор.) *Духовна культура населення Прикарпаття, Волині і Закарпаття від найдавніших часів до середньовіччя (вибрані проблеми)* (с. 534–579). Львів.
- Ваврик В. Р. (1929). Основныя черты литературной дѣятельности Исихора Ивановича Шараневича. *Временникъ Ставропігійскаго Института съ мѣсяцесловомъ на 1930 г.*, 2, 33–121.
- Василевська С. (2012). З історії Свято-Володимирського братства у м. Володимирі-Волинському у ХІХ столітті (за матеріалами архіву братства з фондів Волинського краєзнавчого музею). *Волинська ікона: дослідження та реставрація. Науковий збірник. Матеріали ХІХ міжнародної наукової конференції, м. Луцьк, 24–25 жовтня 2012 року*, 19, 187–190.
- Василик В. (2015). О болезни и смерти Владимиро-Волынского князя Владимира Васильковича. Некоторые медицинские, гомилетические и литургические наблюдения. *Русин*, 1(39), 51–68.
- Винокур І. С., Горішній П. А. (1994). *Бакота. Столиця давньоруського Пониззя*. Кам'янець-Подільський.
- Власова Г. М. (1962). Бронзовые изделия ХІ–ХІІІ вв. из села Зеленче. *Материалы по археологии Северного Причерноморья*, 4, 246–259.
- Гребеняк В. (1915). Нові археологічні нахідки на території Східної Галичини. *Записки Наукового товариства імені Шевченка*, 122, 5–28.
- Грушевський М. (1899). Звенигород галицький. Історико-археологічна розвідка. *Записки Наукового товариства імені Шевченка*, 32–33, 1–28.
- Гупало В. (2014). *Звенигород і Звенигородська земля у ХІ–ХІІІ століттях (соціоісторична реконструкція)*. Львів.

Д[верницький] Е. (1886). Владиміро-Волынскій Мстиславскій соборъ XII в. и предстоящее его обновление. *Кіевская старина*, 14(4), 837–839.

Дверницький Е. (1887). Археологическія изслѣдованія въ г. Владимірѣ-Волынскомъ и его окрестностяхъ. *Кіевская старина*, 17(1), 36–50.

Епископ Іосиф. (1899). *Гродненскій православно-церковный календарь или Православіе въ Брестско-Гродненской землѣ въ концѣ XIX вѣка*, 1. Изданіе 2-е. Воронежъ.

И. И. (1885). Раскопки въ древнемъ Звенигородѣ подъ Бобркою. *Слово*, 75, 2.

Ільків М. (2016). Археологічні студії Р. Ф. Кайндля. С. Осадчук, О. Добржанський (упор.); С. Осадчук (ред.). *Раймунд Фрідріх Кайндль. Розвідки з нагоди 150-ліття від дня народження*. Чернівці: Книги ХХІ, 139–166.

Казмірчук О. А. (2013). Розвиток історичного краєзнавства на Волині у XIX ст. *Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць*, 72(5), 69–74.

Котис О. Золото, холера, тайнописи: що приховали дослідники XIX століття про Луцьк. *Хроніки Любарта*. 9 грудня 2015. Дата звернення – 27 березня 2021. URL: <http://www.hroniky.com/articles/view/120-zoloto-kholera-tainopysy-shcho-prykhoverly-doslidnyky-khikh-stolittia-pro-lutsk>

Левицький О. (1892). *Историческое описание Владимиро-Волынского Успенского храма, построенного в половине XII века князем Мстиславом Изяславовичем*. Киев.

Левицький О. (1903). Історія одного древняго волынського храму. *Кіевская старина*, 80(1), 70–90.

Лекція проф. Прахова о Волынскихъ древностяхъ. (1890). *Волынскія епархіальныя вѣдомости*, 7 (Часть неоф.), 232.

Лобода Ф. (1886). Изъ археологической экскурсії въ город Владимірѣ-Волынскій. *Кіевская старина*, 15(8), 766–769.

Луцик І. (2017). Черепи, пробиті цвяхами, з Володимира-Волинського та його околиць. *Вісник Інституту археології*, 12, 44–69.

Луцик І. (2018). Християнські некрополі княжого Володимира: верифікація джерел. V. Nagirnyy (ed.). *Religions and beliefs of Rus' (9th–16th centuries). Publication from the 8th International Scientific Conference, Lviv, 15th–18th November, 2017. (Seria: Colloquia Russica. Series I, vol. 8)*. Krakow, 255–271.

Маслов Л. (1939). *Архітектура старого Луцька*. Львів.

Маярчак С. (2009). Історія вивчення давньоруського минулого Лівобережжя Середнього Подністров'я (у межах Хмельниччини). *Археологічні дослідження Львівського університету*, 12, 262–285.

Моця О. П. (1990). *Погребальные памятники южнорусских земель IX–XIII вв*. Киев.

Мстиславов храм в г. Владимірѣ-Волынскомъ (1900). *Волынскія епархіальныя вѣдомости*, 22 (Часть неоф.), 706–714.

Мстиславовъ храмъ Успенія Богоматери въ городѣ Владимірѣ Волынскомъ. (1900). Санкт-Петербургъ.

Науковий архів Інституту археології НАН України. Ф. 65. Оп. 101. 1–5 арк.

Науковий архів Інституту археології НАН України. Ф. 65. Оп. 104. 1–4 арк.

Науковий архів Інституту археології НАН України. Ф. 65. Оп. 178. 1 арк.

Науковий архів Інституту археології НАН України. Ф. 65. Оп. 31. 1–3 арк.

Науковий архів Інституту археології НАН України. Ф. 65. Оп. 32. 1–4 арк.

Науковий архів Інституту археології НАН України. Ф. 65. Оп. 34. 1–2 арк.

Науковий архів Інституту археології НАН України. Ф. 65. Оп. 51. 1–2 арк.

Науковий архів Інституту археології НАН України. Ф. 65. Оп. 53. 1–2 арк.

Науковий архів Інституту археології НАН України. Ф. 65. Оп. 6. 1–2 арк.

Науковий архів Інституту археології НАН України. Ф. 65. Оп. 64. 1–4 арк.

Науковий архів Інституту археології НАН України. Ф. 65. Оп. 66. 1–2 арк.

Науковий архів Інституту археології НАН України. Ф. 65. Оп. 70. 1–4 арк.

Науковий архів Інституту археології НАН України. Ф. 65. Оп. 77. 1 арк.

Науковий архів Інституту археології НАН України. Ф. 65. Оп. 8. 1–2 арк.

Науковий архів Інституту археології НАН України. Ф. 65. Оп. 99. 1–4 арк.

Объ изследованіи Мстиславова Владиміро-Волынскаго собора XII вѣка (Рефератъ проф. А. В. Прахова на Московскомъ Археологическомъ Съѣздѣ. (1890). *Волынскія епархіальныя вѣдомости*, 5 (Часть неоф.), 162–164.

Пастернак Я. (1929). Нові археологічні набутки українських музеїв у Львові за 1928 р. *Записки Наукового товариства імени Шевченка*, 150, 229–242.

Пастернак Я. (1933). Нові археологічні набутки Музею Наукового Товариства ім. Шевченка у Львові за час від 1929–1932 р. *Записки Наукового Товариства імени Шевченка*, 152, 113–130.

Пастернак Я. (1936). Перші археологічні розкопи з рамени. гр.-кат. Богословської Академії у Львові. *Богословія*, 14, 165–179.

Пастернак Я. (1937). Нові археологічні набутки Музею Наукового Товариства ім. Шевченка у Львові за час від 1933–1936. *Записки Наукового Товариства імени Шевченка*, 154, 241–268.

Пастернак Я. (1961a). *Археологія України*. Торонто.

Пастернак Я. (1961b). Княжий город Перемишль. *Перемишль – західний бастион України*. Нью-Йорк–Філадельфія, 7–23.

Пастернак Я. (1986). Праісторичні та княжі часи Белзької землі у світлі археології. *Надбужанщина: Сокальщина, Белзчина, Радехівщина, Каміначчина, Холмщина і Підляшшя. Історично-мемуарний збірник, 1*. Нью-Йорк–Париж–Сідней–Торонто, 149–164.

Пастернак Я. (1998). *Старий Галич (археологічно-історичні досліді у 1850–1943 рр.)*. Івано-Франківськ: Видавництво «Плай».

Петегирич В. (2001). Початки Белза і Буська та формування їх соціально-топографічної структури в X–XIV ст. *Галичина і Волинь у добу середньовіччя. До 800-річчя з дня народження Данила Галицького*. Львів, 199–209.

Петегирич В. (2020). Від язичництва до християнства: трансформація поховального обряду і релігійних вірувань у населення Верхньої Надбужанщини в добу раннього середньовіччя. Н. Булик (ред.), О. Томенюк (упор.) *Духовна культура населення Прикарпаття, Волині і Закарпаття від найдавніших часів до середньовіччя (вибрані проблеми)* (с. 276–318). Львів.

Петегирич В. М. (1998). Валявський могильник. *Галич і Галицька земля. Збірник наукових праць*. Київ–Галич, 114–119.

Пивоваров С. В. (2006). *Середньовічне населення межиріччя Верхнього Пруту та Середнього Дністра (XI – перша половина XIII ст.)*. Чернівці: Зелена Буковина.

Піотровська Д. (2006). З діяльності польських служб охорони археологічних пам'яток у Західній Україні в 1919–1939 роках. *Археологічні дослідження Львівського університету*, 9, 53–88.

Полное собрание русских лѣтописей. (1908). Т. 2. Ипатьевская лѣтопись. С.-Петербургъ.

Полянський П. (1889). Руины старинной церкви св. Благовѣщенія на Подгородью подъ Галичемъ. *Новый Галичанинъ*, 20/15(27) X, 242–243.

Полянський Ю. (1926). Підплитовий гріб у Новосілці Костюковій, пов. Заліщики. *Літературно-науковий вісник*, 89(3), 1–4.

Раппопорт П. (1977). Старая кафедра в окрестностях Владимира-Волынского. *Советская археология*, 4, 253–266.

Раппопорт П. А. (1976). Раскопки церкви «Старая кафедра» во Владимире-Волынском. *Археологические открытия 1975 года*, 384–385.

Ратич О. О. (1957). *Древньоруські археологічні пам'ятки на території західних областей УРСР*. Київ: Вид-во АН УРСР.

Рідуш Б. Т. (2000). До питання про культові печери слов'ян у Подністров'ї. *Археологічні студії, 1*. Київ–Чернівці: Прут, 184–193.

Рогге В. П. (1879). Матеріали для археології Волини. *Труды третього археологического съѣзда въ Россіи, бывшаго въ Кіевѣ въ августѣ 1864 года, 1*. Кіевъ, 161–169.

Романюк Т. (2018). *Ярослав Пастернак. Життєпис вченого (Серія монографічна, число 4)*. Львів: Манускрипт-Львів.

- [Соколов] И. (1896). *Восстановление древней православной святыни: Мстиславов храм Успения Божией Матери во Владимире-Волынском*. Санкт-Петербург.
- Свешніков І. К. (1959). Археологічні роботи Львівського історичного музею в 1952–1957 рр. *Археологічні роботи музею в 1952–1957 рр.* Львів, 3–29.
- Свято-Владимырское Братство. (1893). *Волынские епархиальные ведомости*, 8, 225–240.
- Сѣцинскій Е. (1891). Раскопки древняго скального монастыря въ с. Бакотѣ Ушицкаго уѣзда. *Подольскія епархіальныя вѣдомости*, 46(30), 1213–1221.
- Терський С. (2011). Археологічні пам'ятки княжої доби з оборонних пам'яток Західного поділля у фондах Львівського історичного музею. В. С. Травінський (ред.) та ін. *«Археологія & Фортифікація Середнього Подністров'я»*. Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції на честь 10-річчя створення відділу старожитностей Кам'янець-Подільського державного історичного музею-заповідника. Кам'янець-Подільський: ПП «Медобори-2006», 70–73.
- Терський С. В. (2006). *Лучеськ Х–ХV ст.* Львів: Видавництво Національного університету «Львівська політехніка».
- Тимошенко Л. (2008). Заповіти, смерть і поховання єпископа Кирила Терлецького. *Дрогобицький краєзнавчий збірник. Збірник наукових праць*, 11–12, 467–483.
- Тимошук Б. О. (1969). *Північно Буковина – земля слов'янська*. Ужгород: Карпати.
- Уварова П. (1898). Череп князя Владимира Васильовича. *Археологические известия и заметки*, 6(9–10), 292–293.
- Уварова П. С. (1901). Приложение къ протоколу № 538. *Архитектурные памятники юго-западнаго края. Древности. Труды императорскаго Московскаго археологическаго общества*, 19(2), 57–63.
- Україна. Повернення своєї історії – 2. Дата звернення – 27 березня 2021. URL: https://www.youtube.com/watch?v=vcs_wzmfv38&ab_channel=%D0%A2%D0%B5%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D0%B0%D0%BD%D0%B0%D0%BB1%2B1
- Цинкаловський О. (1937). Матеріали до археології Володимирського повіту. *Записки Наукового Товариства ім. Шевченка*, 154, 183–240.
- Цинкаловський О. (1986). *Стара Волинь і Волинське Полісся. (Краєзнавчий словник від найдавніших часів до 1914 року)*, 2. Вінніпег.
- Шараневич І. (1886). *Пам'ятники Галицко-Руской старины въ изображеняхъ*, 1. Львовъ.
- Шляпкин И. (1906). *Древние русские кресты*, 1. Кресты новгородские, до XV века, неподвижные и не церковной службы / Изыскания И. А. Шляпкина. Санкт-Петербург.
- Юхимчук К. (2015). Ігор Свешніков та Львівський історичний музей (1945–1959 роки). *Археологічні дослідження Львівського університету*, 19, 199–215.
- Antoniewicz W. (1921). Wczesnohistoryczne groby szkieletowe w Torskiem w pow. Zaleszczyckim. Z badań archeologicznych w Gornem Dorzeczu Dniestru. *Wiadomości Archeologiczne*, 6, 91–98.
- Ber W. (1936). Poszukiwania archeologiczne w pow. Kosowskim wojew. Stanislawowskim. *Z otchłani wieków*, 11(8–9), 97–100.
- Bryk J. (1936). Badania archeologiczne w Ostapiu na Podolu. *Światowit*, 1934/1935, 16, 117–144.
- Cmentarzysko w Kudryńcach. (1931). *Z otchłani wieków*, 6(6), 87.
- Cynkalowski. A. (1961). *Materiały do pradziejów Wołynia i Polesia Wołyńskiego*. Warszawa.
- Dąbrowski D. (2019). Wykopaliska Piotra Pokryszkina. In A. Buko (Red.) *Średniowieczny zespół rezydencjonalny na Górze Katedralnej w Chełmie* (s. 41–53). Warszawa.
- Glogier Z. (1899). Wykopaliska w Horodnicy na Pokuciu. *Światowit*, 1, 67–69.
- Hadaczek K. (1903). Z badań archeologicznych w dorzeczu Dniestru (z 1 tablicą). *Materiały Antropologiczno-Archeologiczne i Etnograficzne*. Kraków, 6, 27–35.
- Janusz B. (1929). Sprawozdanie z działalności państwowego konserwatora zabytków przedhistorycznych okręgu lwowskiego za rok 1924 i 1925. *Wiadomości Archeologiczne*, 10, 255–270.
- Janusz B. (1918). *Zabutki przedhistoryczne Galicji Wschodniej*. Lwów.

Kaindl R. F. (1901). Archäologische Untersuchungen zu Wassilen und Panka in der Bukowina. *Mittheilungen der K. K. Central-Commission für Erforschung und Erhaltung der Kunst- und Historischen Denkmale*, 27(1), 47–48.

Kirkor A. (1882). Sprawozdanie i wykaz zabytków złożonych w Akademii Umiejętności z wycieczki archeologicznej w roku 1881. *Zbiór Wiadomości do Antropologii Krajowej*, 6, 21–27.

Kirkor A. H. (1877). Wicieczka na Podole Galicyjskie. *Kłosy*, 24. № 622, 355–356.

Kirkor A. H. (1879). Sprawozdanie i wykaz zabytków złożonych w Akademii Umiejętności z wycieczki archeologiczno-antropologicznej w r. 1878. *Zbiór Wiadomości do Antropologii Krajowej*, 3, 12–45.

Kirkor A. H. (1883). Sprawozdanie i wykaz zabytków złożonych w Akademii Umiejętności z wycieczki archeologiczno-antropologicznej w r. 1882. *Zbiór Wiadomości do Antropologii Krajowej*, 7, 51–65.

Kirkor A. H. (1884). Sprawozdanie i wykaz zabytków złożonych w Akademii Umiejętności z wycieczki archeologiczno-antropologicznej w r. 1883. *Zbiór Wiadomości do Antropologii Krajowej*, 8, 48–60.

Małuszewicz P. (1852). Korrespondencja Dziennika Warszawskiego. *Dziennik Warszawski*. Niedziela 19 Grudnia. № 337. S. 4.

Nowe wykopaliska. (1932). *Z otchłani wieków*, 7(2–3), 46–49.

Odkrycie groty w Korolówce w pow. borszczowskim. (1935). *Z otchłani wieków*, 10(2), 32.

Ossowski G. (1890). Sprawozdanie z wycieczki paleo-etnograficznej po Galicji w r. 1889. *Zbiór Wiadomości do Antropologii Krajowej*, 14, 17–68.

Ossowski G. (1891). O grobach niecialopalnych w Myszkowie. *Zbiór Wiadomości do Antropologii Krajowej*, 15, 89–98.

Ossowski G. (1891). Sprawozdanie drugie z wycieczki paleoetnologicznej po Galicji (w roku 1890). *Zbiór Wiadomości do Antropologii Krajowej*, 15, 1–88.

Peleński J. (1914). *Halicz w dziejach sztuki średniowiecznej na podstawie badań archeologicznych i źródeł archiwalnych*. Kraków: Akademia Umiejętności.

Petehyrych W., Terskyj S. (1997). Materiały wczesnośredniowiecznego cmentarzyska we wsi Walawa pod Przemyślem. *Rocznik Przemyśki*, 33(3), 107–118.

Przybysławski K. (1900). Przyczynek do historii bronzów emaliowanych, znalezionych w Polsce. *Teka konserwatorska. R. II. Koła C. K konserwatorów starożytnych pomników Galicji Wschodniej*. Lwów, 60–64.

Przybysławski W. (1906). *Repertoryum zabytków przedhistorycznych na obszarze szesnastu powiatów Galicji Wschodniej*. Lwów: Drukiem W. A. Szyjrowskiego.

Rauhut L. (1960). Wczesnośredniowieczne materiały archeologiczne z terenów Ukrainy w Państwowym Muzeum Archeologicznym w Warszawie. *Materiały wczesnośredniowieczne*, 5, 231–260.

Sekcja I. (Zabytki przedhistoryczne). Sprawozdanie konserwatorskie kons. Prof. Dra Hadaczka (1909). *Sprawozdania Głównego konserwatorów Galicji Wschodniej*, 3. Styczeń–Grudzień 1908. №. 64–75. Lwów, 2–4.

Sekcja I. (Zabytki przedhistoryczne). Sprawozdanie kons. Prof. Dra Hadaczka. (1910). *Sprawozdania Głównego konserwatorów Galicji Wschodniej*, 3. Styczeń–Grudzień 1910. №. 88–99. Lwów, 9–11.

Smiszko Dr. (1933). Nowe wykopaliska. Małopolska Wschodnia. *Z otchłani wieków*, 8(1–2), 21–25.

Sprawozdania z posiedzeń Komisji, odbytych w drugiej połowie r. 1898. i w r. 1899. (1900). *Materiały Antropologiczno-Archeologiczne i Etnograficzne*, 4, 6–11.

Stecki T.-J. (1888). *Z boru i stepu. Obrazy i pamiątki*. Kraków.

Sulimirski T. (1935). Sprawozdanie z działalności lwowskiego ośrodka prehistorycznego. *Z otchłani wieków*, 10(2), 20–28.

Sulimirski T. (1936). Z zagadnień archeologii historycznej na Podolu. *Wiadomości archeologiczne*, 14, 71–90.

Sulimirski T. (1937). Sprawozdanie z badań wykopaliskowych w Małopolsce Wschodniej i na Wołyniu. *Sprawozdania z Czynności i Posiedzeń Polskiej Akademii Umiejętności*. Październik, 8(42), 226–227.

Szaraniewicz I. (1883). *Trzy opisy historyczne starożytnego grodu Halicza w r. 1860, 1880 i 1882*. Lwów.

Szaraniewicz I. (1888). O rezultatach poszukiwań archeologicznych w okolicy Halicza w r. 1884 i 1885. *Przegląd archeologiczny*, (z. 4), 3–89.

Zacharijewicz J. (1882, 20 Września). Wykopaliska w Załukwi nad Dniestrem. *Dzwignia*, 9. Lwów, 139–141.

Zacharijewicz J. (1882, 20 Października). Wykopalka w Załukwi nad Dniestrem. *Dzwignia*, 10. Lwów, 152–154.
Zoll-Adamikowa H. (1966). *Wczesnośredniowieczne cmentarzyska szkieletowe Małopolski*, 1. Źródła. Wrocław–Warszawa–Kraków.

REFERENCES

- Androshhuk F., Chel'strem A. (2007). «Se zhe byst' vtory Iev»: bolezni knjazja Vladimira Vasil'kovicha i ee biblejskie paralleli. *Ruthenica*, 6, 243–258 (in Russian).
- Antonovich V. B. (1891). Bakotskij skal'nyj monastyr' (Objasnenie k risunkam). *Kievskaja starina*, 35, 108–116 (in Russian).
- Antonovich V. B. (1886). O skal'nyh peshherah na beregu Dnĕstra v Podol'skoj gubernii. *Trudy VI Arheologicheskago sĕzda v Odessĕ (1884 g.)*, 1, 86–102 (in Russian).
- Antonovich V. B. (1900). *Arheologicheskaja karta Volynskoj gubernii*. Moskva. (in Russian).
- Arheologicheskaja razyskanija prof. Prahova vo Vladimirĕ-Volynskom' i ego okresnostjah'. (1886). *Volynskaja eparhial'nyja vĕdomosti*, 31(Chast' neof.), 1006–1012 (in Russian).
- Arhimandrit Nikolaj. (1864). *Istoriko-statisticheskoe opisanie Minskoj eparhii*. Sanktpeterburg. (in Russian).
- Batjushkov P. N. (red.). (1888). *Volyn'. Istoricheskaja sud'by Jugo-Zapadnogo kraja*. S-Peterburg: Tipografija Tovarishhestva «Obshhestvennaja Pol'za». (in Russian).
- Baiuk V. (2010). Arkheolohichni doslidzhennia Lutska (istoriia ta sohodennia). *Kraieznavstvo*, 1–2, 123–129 (in Ukrainian).
- Baiuk V. (2015). Luts'kyi замок u svitli arkheolohii. V. S. Travinskij (vidp. red.) «*Arkheolohiia & Fortyfikatsiia Ukrainy*». *Zbirnyk materialiv V Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii*. Kam'ianets-Podil's'kyi: TOV «Drukarnia Ruta», 74–78 (in Ukrainian).
- Bulyk N. (2009). Formation of Ukrainian archaeology in Halychyna in XIX century: Isidor Sharanevych (1829–1901). *Materials and studies on archaeology of Sub-Carpathian and Volhynian area*, 13, 307–321.
- Bulyk N. (2006). Protection of archaeological monuments in Eastern Halychyna in XIX century. *Archaeological research of L'viv University*, 9, 58–66.
- Bulyk N. (2014). *Lvivska arkheolohiia XIX – pochatku XX stolittia: doslidnyky, naukovi ustanovy, muzei*. Lviv. (in Ukrainian).
- Bulyk N. M. (2016). Sacral monuments of Halych and its suburbs: history of researches before the World War I. *Badania archeologiczne zespolów sakralnych w Karpatach*. Krosno, 11–35 (in Polish & in English).
- Bulyk N. (2019). University archaeology of interwar Lviv through the prism of site protection legislation in 1928. *Materials and studies on archaeology of Sub-Carpathian and Volhynian area*, 23, 362–378.
- Bulyk N. (2020). Pokhovalni pam'iatky Zakhodu Ukrainy v doslidzhenniakh arkheolohiv (XIX – persha tretyna XX stolittia). N. Bulyk (red.), O. Tomeniuk (upor.) *Dukhovna kultura naselennia Prykarpattia, Volyni i Zakarpattia vid naidavnishykh chasiv do serednovichchia (vybrani problemy)* (s. 534–579). Lviv. (in Ukrainian).
- Vavrik V. R. (1929). Osnovnyja cherty literaturnoj dĕjatel'nosti Isidora Ivanovicha Sharanevicha. *Vremennik Stavropigijskago Instituta s mĕsjaceslovom na 1930 g.*, 2, 33–121 (in Russian).
- Vasylevska S. (2012). Z istorii Sviato-Volodymyrskoho bratstva u m. Volodymyri-Volynskomu u XIX stolitti (za materialamy arkhivu bratstva z fondiv Volynskoho kraieznavchoho muzeiu). *Volynska ikona: doslidzhennia ta restavratsiia. Naukovyi zbirnyk. Materialy XIX mizhnarodnoi naukovo konferentsii, m. Luts'k, 24–25 zhovtnia 2012 roku*, 19, 187–190 (in Ukrainian).
- Vasilik V. (2015). O bolezni i smerti Vladimiro-Volynskogo knjazja Vladimira Vasil'kovicha. Nekotorye medicinskie, gomileticheskie i liturgicheskie nabljudenija. *Rusin*, 1(39), 51–68 (in Russian).
- Vynokur I. S., Horishnii P. A. (1994). *Bakota. Stolytsia davnoruskoho Ponyzzia*. Kam'ianets-Podil's'kyi. (in Ukrainian).
- Vlasova G. M. (1962). Bronzovye izdelija XI–XIII vv. iz sela Zelenche. *Materialy po arheologii Severnogo Prichernomor'ja*, 4, 246–259 (in Russian).
- Hrebaniak V. (1915). Novi arkheolohichni nakhidky na terytorii Skhidnoi Halychyny. *Zapysky Naukovoho tovarystva imeni Shevchenka*, 122, 5–28 (in Ukrainian).

- Hrushevskiy M. (1899). Zvenyhorod halytskyi. Istoryko-arkheologichna rozvidka. *Zapysky Naukovoho tovarystva imeni Shevchenka*, 32–33, 1–28 (in Ukrainian).
- Hupalo V. (2014). *Zvenyhorod i Zvenyhorodska zemlia u XI–XIII stolittiakh (sotsioistorychna rekonstruktsiia)*. Lviv. (in Ukrainian).
- D[vernickij] E. (1886). Vladimiro-Volynskij Mstislavskij sobor XII v. i predstojashhee ego obnovenie. *Kievskaja starina*, 14(4), 837–839 (in Russian).
- Dvernickij E. (1887). Arheologicheskija izsl'edovanija v g. Vladimir-Volynskom i ego okrestnostjah. *Kievskaja starina*, 17(1), 36–50 (in Russian).
- Episkop Iosif. (1899). *Grodzenskij pravoslavno-cerkovnyj kalendar' ili Pravoslavie v Brestsko-Grodzenskoj zemli v konce XIX veka*, 1. Izdanie 2-e. Voronezh. (in Russian).
- I. I. (1885). Raskopki v drevnem Zvenigorode pod Bobrkoju. *Slovo*, 75, 2 (in Russian).
- Ilkiv M. (2016). Arkheolohichni studii R. F. Kaindlia. S. Osadchuk, O. Dobrzhanskyi (upor.); S. Osadchuk (red.). *Raimund Fridrikh Kaindl. Rozvidky z nahody 150-littia vid dnia narodzhennia*. Chernivtsi: Knyhy XXI, 139–166 (in Ukrainian).
- Kazmirchuk O. A. (2013). Rozvytok istorychnoho kraieznavstva na Volyni u XIX st. Hileia: naukovyi visnyk. *Zbirnyk naukovykh prats*, 72(5), 69–74 (in Ukrainian).
- Kotys O. Zoloto, kholera, tainopysy: shcho prykhovaly doslidnyky XIX stolittia pro Luts. *Khroniky Liubarta*. 9 hrudnia 2015. Retrieved March 27, 2021, from <http://www.hroniky.com/articles/view/120-zoloto-kholera-tainopysy-shcho-prykhovaly-doslidnyky-khikh-stolittia-pro-lutsk> (in Ukrainian).
- Levytskyi O. (1892). *Ystorycheskoe opysanye Vladymyro-Volynskoho Uspenskoho khrama, postroennoho v polovyni XII veka kniazem Mstyslavom Yziaslavovychem*. Kyev. (in Russian).
- Levytskii O. (1903). Ystoriia odnogo drevniaho volynskaho khrama. *Kievskaja starina*, 80(1), 70–90 (in Russian).
- Lektsiia prof. Prakhova o Volynskykh drevnostiakh. (1890). *Volynskii eparhial'nyi vedomosti*, 7 (Chast' neof.), 232 (in Russian).
- Loboda F. (1886). Yz' arkheolohycheskoi ekskursiy v horod Vladymir-Volynskii. *Kievskaja starina*, 15(8), 766–769 (in Russian).
- Lutsyk I. (2017). Skulls pierced by nails from Volodymyr-Volynskiy and its surrounding. *Proceeding of the Institute of Archaeology Lviv University*, 12, 44–69.
- Lutsyk I. (2018). Christian necropolises of the princely Volodymyr: verification of sources. V. Nagirnyy (ed.). *Religions and beliefs of Rus' (9th–16th centuries). Publication from the 8th International Scientific Conference, Lviv, 15th–18th November, 2017. (Seria: Colloquia Russica. Series I, vol. 8)*. Krakow, 255–271.
- Maslov L. (1939). *Arkitektura staroho Lutska*. Lviv. (in Ukrainian).
- Maiarchak S. (2009). Istorii vyvchennia davnorusskoho mynuloho Livoberezhzhia Serednoho Podnistrov'ia (u mezhakh Khmelnychchyny). *Arkheolohichni doslidzhennia Lvivskoho universytetu*, 12, 262–285 (in Ukrainian).
- Mocja O. P. (1990). *Pogrebal'nye pamjatniki juzhnorusskih zemel' IX–XIII vv.* Kiev: Naukova dumka. (in Russian).
- Mstislavov hram v g. Vladimir-Volynskom (1900). *Volynskija eparhial'nyja vedomosti*, 22 (Chast' neof.), 706–714 (in Russian).
- Mstislavov hram Uspenija Bogomateri v gorod Vladimir Volynskom.* (1900). Sankt-Peterburg. (in Russian).
- Naukovyi arkhiv Instytutu arkheolohii NAN Ukrainy. F. 65. Op. 101. 1–5 ark. (in Ukrainian).
- Naukovyi arkhiv Instytutu arkheolohii NAN Ukrainy. F. 65. Op. 104. 1–4 ark. (in Ukrainian).
- Naukovyi arkhiv Instytutu arkheolohii NAN Ukrainy. F. 65. Op. 178. 1 ark. (in Ukrainian).
- Naukovyi arkhiv Instytutu arkheolohii NAN Ukrainy. F. 65. Op. 31. 1–3 ark. (in Ukrainian).
- Naukovyi arkhiv Instytutu arkheolohii NAN Ukrainy. F. 65. Op. 32. 1–4 ark. (in Ukrainian).
- Naukovyi arkhiv Instytutu arkheolohii NAN Ukrainy. F. 65. Op. 34. 1–2 ark. (in Ukrainian).
- Naukovyi arkhiv Instytutu arkheolohii NAN Ukrainy. F. 65. Op. 51. 1–2 ark. (in Ukrainian).
- Naukovyi arkhiv Instytutu arkheolohii NAN Ukrainy. F. 65. Op. 53. 1–2 ark. (in Ukrainian).

- Naukovyi arkhiv Instytutu arkheolohii NAN Ukrainy. F. 65. Op. 6. 1–2 ark. (in Ukrainian).
- Naukovyi arkhiv Instytutu arkheolohii NAN Ukrainy. F. 65. Op. 64. 1–4 ark. (in Ukrainian).
- Naukovyi arkhiv Instytutu arkheolohii NAN Ukrainy. F. 65. Op. 66. 1–2 ark. (in Ukrainian).
- Naukovyi arkhiv Instytutu arkheolohii NAN Ukrainy. F. 65. Op. 70. 1–4 ark. (in Ukrainian).
- Naukovyi arkhiv Instytutu arkheolohii NAN Ukrainy. F. 65. Op. 77. 1 ark. (in Ukrainian).
- Naukovyi arkhiv Instytutu arkheolohii NAN Ukrainy. F. 65. Op. 8. 1–2 ark. (in Ukrainian).
- Naukovyi arkhiv Instytutu arkheolohii NAN Ukrainy. F. 65. Op. 99. 1–4 ark. (in Ukrainian).
- Ob izsledovanii Mstislavova Vladimiro-Volynskago sobora XII vѣka (Referat prof. A. V. Prahova na Moskovskom Arheologicheskom Sѣzdzѣ. (1890). *Volynskija eparhial'nyja vѣdomosti*, 5 (Chast' neof.), 162–164 (in Russian).
- Pasternak Ya. (1929). Novi arkheoligichni nabutky ukrainskykh muzeiv u Lvovi za 1928 r. *Zapysky Naukovoho tovarystva imeny Shevchenka*, 150, 229–242 (in Ukrainian).
- Pasternak Ya. (1933). Novi arkheolohichni nabutky Muzeiu Naukovoho Tovarystva im. Shevchenka u Lvovi za chas vid 1929–1932 r. *Zapysky Naukovoho Tovarystva imeni Shevchenka*, 152, 113–130 (in Ukrainian).
- Pasternak Ya. (1936). Pershi arkheologichni rozkopy z ramen. hr.-kat. Bohoslovskoi Akademii u Lvovi. *Bohosloviia*, 14, 165–179 (in Ukrainian).
- Pasternak Ya. (1937). Novi arkheolohichni nabutky Muzeiu Naukovoho Tovarystva im. Shevchenka u Lvovi za chas vid 1933–1936. *Zapysky Naukovoho Tovarystva imeni Shevchenka*, 154, 241–268 (in Ukrainian).
- Pasternak Ya. (1961a). *Arkheolohiia Ukrainy*. Toronto. (in Ukrainian).
- Pasternak Ya. (1961b). Kniazhyi horod Peremyshl. *Peremyshl – zakhidnyi bastion Ukrainy*. Niu-Iork–Filadelfiia, 7–23 (in Ukrainian).
- Pasternak Ya. (1986). Praistorychni ta kniazhi chasy Belzkoj zemli u svitli arkheolohii. *Nadbuzhanshchyna: Sokalshchyna, Belzchyna, Radekhyshchyna, Kaminechchyna, Kholmshchyna i Pidliashshia. Istorychno-memuarnyi zbirnyk*, 1. Niu-Iork–Paryzh–Sydney–Toronto, 149–164. (in Ukrainian).
- Pasternak Ya. (1998). *Staryi Halych (arkheolohichno-istorychni doslidy u 1850–1943 rr.)*. Ivano-Frankivsk: Vydavnytstvo «Plai». (in Ukrainian).
- Petehyrych V. (2001). Pochatky Belza i Buska ta formuvannia yikh sotsialno-topografichnoi struktury v X–XIV st. *Halychyna i Volyn u dobu serednovichchia. Do 800-richchia z dnia narodzhennia Danyla Halytskoho*. Lviv, 199–209. (in Ukrainian).
- Petehyrych V. (2020). Vid yazychnytstva do khrystyianstva: transformatsiia pokhovalnoho obriadu i relihiinykh viruvan u naselennia Verkhnoi Nadbuzhanshchyny v dobu rannoho serednovichchia. N. Bulyk (red.), O. Tomeniuk (upor.) *Dukhovna kultura naselennia Prykarpattia, Volyni i Zakarpattia vid naidavnishykh chasiv do serednovichchia (vybrani problemy)* (s. 276–318). Lviv. (in Ukrainian).
- Petehyrych V. M. (1998). Valiavskiy mohyl'nyk. *Halych i Halytska zemlia. Zbirnyk naukovykh prats*. Kyiv–Halych, 114–119. (in Ukrainian).
- Pyvovarov S. V. (2006). *Serednovichne naselennia mezhyrichchia Verkhnoho Prutu ta Serednoho Dnistra (XI – persha polovyna XIII st.)*. Chernivtsi: Zelena Bukovyna. (in Ukrainian).
- Piotrovska D. (2006). Z diialnosti polskykh sluzhb okhorony arkheolohichnykh pamiatok u Zakhidnii Ukraini v 1919–1939 rokakh. *Arkheolohichni doslidzhennia Lvivskoho universytetu*, 9, 53–88. (in Ukrainian).
- Polnoe sobranie russkikh lѣtopisej*. (1908). T. 2. Ipat'evskaja lѣtopis'. S.-Peterburg. (in Russian).
- Poljanskij P. (1889). Ruiny starinnoj cerkvi sv. Blagovѣshhenija na Podgorod'ju pod Galichem. *Novyj Galichanin*, 20/15(27) H, 242–243 (in Russian).
- Polianskyi Yu. (1926). Pidplytovyi hrib u Novosilti Kostiuikovii, pov. Zalishchyky. *Literaturno-naukovyi visnyk*, 89(3), 1–4. (in Ukrainian).
- Rappoport P. (1977). Staraja kafedra v okrestnostjah Vladimira-Volynskogo. *Sovetskaja arheologija*, 4, 253–266 (in Russian).
- Rappoport P. A. (1976). Raskopki cerkvi «Staraja kafedra» vo Vladimere-Volynskom. *Arheologicheskie otkrytija 1975 goda*, 384–385 (in Russian).

- Ratych O. O. (1957). *Drevnoruski arkheolohichni pam'iatky na terytorii zakhidnykh oblastei URSS*. Kyiv: Vyd-vo AN URSS. (in Ukrainian).
- Ridush B. T. (2000). Do pytannia pro kultovi pechery slov'ian u Podnistrov'i. *Arkheolohichni studii*, 1. Kyiv–Chernivtsi: Prut, 184–193 (in Ukrainian).
- Rogge V. P. (1879). Materialy dlja arheologii Volyni. *Trudy tret'ogo arheologicheskago s'ezda v Rossii, byvshago v Kiev' v avgust' 1864 goda*, 1. Kiev, 161–169 (in Russian).
- Romaniuk T. (2018). *Yaroslav Pasternak. Zhyttiepys vchenoho (Serii monohrafichna, chyslo 4)*. Lviv: Manuskrypt-Lviv. (in Ukrainian).
- [Sokolov] I. (1896). *Vosstanovlenie drevnej pravoslavnoj svjatyni: Mstislavov hram Uspenija Bozhiej Materi vo Vladimire-Volynskom*. Sankt-Peterburg. (in Russian).
- Svieshnikov I. K. (1959). Arkheolohichni roboty Lvivskoho istorychnoho muzeiu v 1952–1957 rr. *Arkheolohichni roboty muzeiu v 1952–1957 rr*. Lviv, 3–29 (in Ukrainian).
- Svjato-Vladymyrskoe Bratstvo. (1893). *Volynskie eparhial'nye vedomosti*, 8, 225–240. (in Russian).
- Sčcinskij E. (1891). Raskopki drevnjago skal'nogo monastyrja v s. Bakot' Ushickago u'ezda. *Podol'skija eparhial'nye vedomosti*, 46(30), 1213–1221 (in Russian).
- Terškiy S. (2011). Arkheolohichni pam'iatky kniazhoi doby z oboronnykh pam'iatok Zakhidnoho podillia u fondakh Lvivskoho istorychnoho muzeiu. V. S. Travinskij (red.) ta in. *«Arkheolohiia & Fortyfikatsiia Serednoho Podnistrov'ia». Zbirnyk materialiv Vseukrainskoi naukovy-praktychnoi konferentsii na chest 10-richchia stvorennia viddilu starozhytnosti Kam'ianets-Podil'skoho derzhavnogo istorychnoho muzeiu-zapovidnyka*. Kam'ianets-Podil'skiy: PP «Medobory-2006», 70–73.
- Terškiy S. V. (2006). *Luchesk X–XV st.* Lviv: Vydavnytstvo Natsionalnoho universytetu «Lvivska politehnika». (in Ukrainian).
- Tymoshenko L. (2008). Zapovity, smert i pokhovannia yepyskopa Kyryla Terlets'koho. *Drohobyskyi kraieznavchij zbirnyk. Zbirnyk naukovykh prats*, 11–12, 467–483 (in Ukrainian).
- Tymoshchuk B. O. (1969). *Pivnichno Bukovyna – zemlia slov'ianska*. Uzhhorod: Karpaty. (in Ukrainian).
- Uvarova P. (1898). Cherep knjazja Vladimira Vasil'ovicha. *Arheologicheskie izvestija i zametki*, 6(9–10), 292–293 (in Russian).
- Uvarova P. S. (1901). Prilozhenie k protokolu № 538. Arhitekturnye pam'jatniki jugo-zapadnogo kraja. *Drevnosti. Trudy imperatorskago Moskovskago arheologicheskago obshhestva*, 19(2), 57–63. (in Russian).
- Ukraina. Povernennia svoiei istorii – 2. Retrieved March 27, 2021, from https://www.youtube.com/watch?v=vcs_wzmfv38&ab_channel=%D0%A2%D0%B5%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D0%B0%D0%BD%D0%B0%D0%BB1%2B1 (in Ukrainian).
- Tsynkalovskij O. (1937). Materialy do arkheologii Volodymyrskoho povitu. *Zapysky Naukovoho Tovarystva im. Shevchenka*, 154, 183–240 (in Ukrainian).
- Tsynkalovskij O. (1986). *Stara Volyn i Volynske Polissia. (Kraieznavchij slovnyk vid naidavnishykh chasiv do 1914 roku)*, 2. Vinnipeh. (in Ukrainian).
- Sharanevich I. (1886). *Pam'jatniki Galicko-Ruskoj stariny v izobrazhenijah*, 1. L'vov.
- Shljapkin I. (1906). *Drevnie russkie kresty*, 1. *Kresty novgorodskie, do XV veka, nepodvizhnye i ne cerkovnoj sluzhby*. Sankt-Peterburg. (in Russian).
- Yukhymchuk K. (2015). Ihor Svieshnikov ta Lvivskij istorychnij muzej (1945–1959 roky). *Arkheolohichni doslidzhennia Lvivskoho universytetu*, 19, 199–215 (in Ukrainian).
- Antoniewicz W. (1921). Wczesnohistoryczne groby szkieletowe w Torskiem w pow. Zaleszczyckim. Z badań archeologicznych w Gornem Dorzeczu Dniestru. *Wiadomości Archeologiczne*, 6, 91–98 (in Polish).
- Ber W. (1936). Poszukiwania archeologiczne w pow. Kosowskim wojew. Stanisławowskim. *Z otchłani wieków*, 11(8–9), 97–100 (in Polish).
- Bryk J. (1936). Badania archeologiczne w Ostapiu na Podolu. *Światowit*. 1934/1935, 16, 117–144 (in Polish).
- Cmentarzysko w Kudryńcach. (1931). *Z otchłani wieków*, 6(6), 87 (in Polish).
- Cynkalowski. A. (1961). *Materialy do pradziejów Wołynia i Polesia Wołyńskiego*. Warszawa. (in Polish).

- Dąbrowski D. (2019). Wykopalka Piotra Pokryszkina. In A. Buko (Red.) *Średniowieczny zespół rezydencjonalny na Górze Katedralnej w Chełmie* (s. 41–53). Warszawa. (in Polish).
- Glogier Z. (1899). Wykopalka w Horodnicy na Pokuciu. *Światowit*, 1, 67–69 (in Polish).
- Hadaczek K. (1903). Z badań archeologicznych w dorzeczu Dniestru (z 1 tablicą). *Materiały Antropologiczno-Archeologiczne i Etnograficzne*. Kraków, 6, 27–35 (in Polish).
- Janusz B. (1929). Sprawozdanie z działalności państwowego konserwatora zabytków przedhistorycznych okręgu lwowskiego za rok 1924 i 1925. *Wiadomości Archeologiczne*, 10, 255–270 (in Polish).
- Janusz B. (1918). *Zabytki przedhistoryczne Galicji Wschodniej*. Lwów. (in Polish).
- Kaindl R. F. (1901). Archäologische Untersuchungen zu Wassilen und Panka in der Bukowina. *Mittheilungen der K. K. Central-Commission für Erforschung und Erhaltung der Kunst- und Historischen Denkmale*, 27(1), 47–48 (in German).
- Kirkor A. (1882). Sprawozdanie i wykaz zabytków złożonych w Akademii Umiejętności z wycieczki archeologicznej w roku 1881. *Zbiór Wiadomości do Antropologii Krajowej*, 6, 21–27 (in Polish).
- Kirkor A. H. (1877). Wycieczka na Podole Galicyjskie. *Kłosy*, 24. № 622, 355–356 (in Polish).
- Kirkor A. H. (1879). Sprawozdanie i wykaz zabytków złożonych w Akademii Umiejętności z wycieczki archeologiczno-antropologicznej w r. 1878. *Zbiór Wiadomości do Antropologii Krajowej*, 3, 12–45 (in Polish).
- Kirkor A. H. (1883). Sprawozdanie i wykaz zabytków złożonych w Akademii Umiejętności z wycieczki archeologiczno-antropologicznej w r. 1882. *Zbiór Wiadomości do Antropologii Krajowej*, 7, 51–65 (in Polish).
- Kirkor A. H. (1884). Sprawozdanie i wykaz zabytków złożonych w Akademii Umiejętności z wycieczki archeologiczno-antropologicznej w r. 1883. *Zbiór Wiadomości do Antropologii Krajowej*, 8, 48–60 (in Polish).
- Małyszewicz P. (1852). Korrespondencja Dziennika Warszawskiego. *Dziennik Warszawski*. Niedziela 19 Grudnia, 337, 4 (in Polish).
- Nowe wykopaliska. (1932). *Z otchłani wieków*, 7(2–3), 46–49 (in Polish).
- Odkrycie groty w Korolówce w pow. borszczowskim. (1935). *Z otchłani wieków*, 10(2), 32 (in Polish).
- Ossowski G. (1890). Sprawozdanie z wycieczki paleo-etnograficznej po Galicji w r. 1889. *Zbiór Wiadomości do Antropologii Krajowej*, 14, 17–68 (in Polish).
- Ossowski G. (1891). O grobach nieciałopalnych w Myszkowie. *Zbiór Wiadomości do Antropologii Krajowej*, 15, 89–98 (in Polish).
- Ossowski G. (1891). Sprawozdanie drugie z wycieczki paleoetnologicznej po Galicji (w roku 1890). *Zbiór Wiadomości do Antropologii Krajowej*, 15, 1–88 (in Polish).
- Peleński J. (1914). *Halicz w dziejach sztuki średniowiecznej na podstawie badań archeologicznych i źródeł archiwalnych*. Kraków: Akademia Umiejętności. (in Polish).
- Petehyrych W., Terskyj S. (1997). Materiały wczesnośredniowiecznego cmentarzyska we wsi Walawa pod Przemyślem. *Rocznik Przemyski*, 33(3), 107–118 (in Polish).
- Przybysławski K. (1900). Przyczynek do historii bronzów emaliowanych, znalezionych w Polsce. *Teka konserwatorska. Rocznik II. Koła C. K konserwatorów starożytnych pomników Galicji Wschodniej*. Lwów, 60–64 (in Polish).
- Przybysławski W. (1906). *Repertoryum zabytków przedhistorycznych na obszarze szesnastu powiatów Galicji Wschodniej*. Lwów: Drukiem W. A. Szyjkowskiego. (in Polish).
- Rauhut L. (1960). Wczesnośredniowieczne materiały archeologiczne z terenów Ukrainy w Państwowym Muzeum Archeologicznym w Warszawie. *Materiały wczesnośredniowieczne*, 5, 231–260 (in Polish).
- Sekcyja I. (Zabytki przedhistoryczne). Sprawozdanie konserwatorskie kons. Prof. Dra Hadaczka. (1909). *Sprawozdania Główna konserwatorów Galicji Wschodniej*, 3. Styczeń–Grudzień 1908, 64–75. Lwów, 2–4 (in Polish).
- Sekcyja I. (Zabytki przedhistoryczne). Sprawozdanie kons. Prof. Dra Hadaczka. (1910). *Sprawozdania Główna konserwatorów Galicji Wschodniej*, 3. Styczeń–Grudzień 1910, 88–99. Lwów, 9–11 (in Polish).
- Smiszko Dr. (1933). Nowe wykopaliska. Małopolska Wschodnia. *Z otchłani wieków*, 8(1–2), 21–25 (in Polish).
- Sprawozdania z posiedzeń Komisji, odbytych w drugiej połowie r. 1898. i w r. 1899. (1900). *Materiały Antropologiczno-Archeologiczne i Etnograficzne*, 4, 6–11 (in Polish).

- Stecki T.-J. (1888). *Z boru i stepu. Obrazy i pamiątki*. Kraków. (in Polish).
- Sulimirski T. (1935). Sprawozdanie z działalności lwowskiego ośrodka prehistorycznego. *Z otchłani wieków*, 10(2), 20–28 (in Polish).
- Sulimirski T. (1936). Z zagadnień archeologii historycznej na Podolu. *Wiadomości archeologiczne*, 14, 71–90 (in Polish).
- Sulimirski T. (1937). przedstawił Sprawozdanie z badań wykopaliskowych w Małopolsce Wschodniej i na Wołyniu. *Sprawozdania z Czynności i Posiedzeń Polskiej Akademii Umiejętności. Październik*, 8(42), 226–227 (in Polish).
- Szaraniewicz I. (1883). *Trzy opisy historyczne starożytnego grodu Halicza w r. 1860, 1880 i 1882*. Lwów. (in Polish).
- Szaraniewicz I. (1888). O rezultatach poszukiwań archeologicznych w okolicy Halicza w r. 1884 i 1885. *Przegląd archeologiczny*, (z. 4), 3–89. (in Polish).
- Zacharijewicz J. (1882, 20 Września). Wykopalki w Załukwi nad Dniestrem. *Dzwignia*, 9. Lwów, 139–141 (in Polish).
- Zacharijewicz J. (1882, 20 Października). Wykopalki w Załukwi nad Dniestrem. *Dzwignia*, 10. Lwów, 152–154 (in Polish).
- Zoll-Adamikowa H. (1966). *Wczesnośredniowieczne cmentarzyska szkieletowe Małopolski, 1. Źródła*. Wrocław–Warszawa–Kraków. (in Polish).

Стаття: надійшла до редакції 30.10.2021

прийнята до друку 25.11.2021

**MEDIEVAL CHRISTIAN FUNERAL SITES
ON THE TERRITORY OF HALYCH-VOLYNIAN LANDS:
ARCHAEOLOGICAL RESEARCH UNTIL 1939**

Iryna LUTSYK

*Ivan Krypiakevych Institute of Ukrainian Studies of NAS of Ukraine,
Vynnychenko Str., 24, 79008, Lviv, Ukraine,
e-mail: irynalutsyk00@gmail.com*

The regions that formed the basis of the administrative-territorial boundaries of the Volyn and Halych lands during the princely period, and of the Halych-Volynian state since 1199, and where Christian burial sites have been discovered, include the modern territories of Ukraine (Volyn, Prykarpattia, Podillia and Bukovyna), as well as historical lands along the Ukrainian-Polish border. Since XIV century the mentioned lands repeatedly fell under the authority of other states in which, in the following centuries, interest in cultural heritage arose, and subsequently science, including archaeological, became and developed. The tasks set before the researchers, approaches, as well as interest in the study of burial sites, despite similar trends, were not the same.

Studying a wide range of sources and literature on the researched topic made it possible to single out a number of burial sites, which are represented by various types of burials that were discovered during the middle of the 19th century – 1939. Verification of the source base was carried out, emphasis was placed only on little-known facts of archaeological research.

As a result of the studies, two periods of archaeological research were distinguished: the first half/middle of the 19th century – 1918 – as part of the Russian and Austrian empires (later Austro-Hungarian) and 1918–1939 – as part of Poland.

Research that was carried out in the Russian Empire is characterized as architectural and archeological. The first period (Russian) can be characterized as architectural and archaeological. It is mainly connected with the search and study of medieval Orthodox churches, and therefore princely burials in Volyn. The main researches were carried out within the capitals, chronicles cities and their surroundings. This state of affairs is particularly related to the state occupation policy of the Russian Empire, which provided for a scientific

justification for the annexation of these lands, which, among other things, was based on the common Orthodox tradition. The results of these studies, especially their archaeological component, have been published in fragments.

Studios in the Austrian Empire are distinguished by the institutionalization of science, the formation of principles and approaches to archaeological excavations. The results of research were published to a greater or lesser extent, but regularly, in professional issues. High intensity of archaeological searches was noted. They were especially active in Podillya. As a result, many burials were discovered, among which a significant percentage was under the slab, which was easily found on the surface of the earth. Due to this, in addition to accidental finds of burials, full-scale professional excavations were conducted, including with the involvement of anthropologists.

The second period (Polish) is shorter. This stage was not distinguished by significant qualitative methodical changes, as well as the level of publication of research results. On the contrary, the latter, even under the conditions of long-term stationary excavations, was extremely abstract or generalized. Nevertheless, this period is associated with more active research of burial sites by Ukrainian scientists.

Key words: history of research, archaeology, burials, Christianity, the Middle Ages, Rus'.